

УДК 94(477)

UDC

DOI: 10.17223/18572685/53/19

ОСОБИСТІСТЬ І ДУХОВНА ПОЗИЦІЯ О. Г. КОСТЕЛЬНИКА В ІСТОРИКО- КУЛЬТУРОЛОГІЧНОМУ РАКУРСІ

М. Ю. Чікарькова

Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича

Україна, 58000, м. Чернівці, вул. Коцюбинського, 2

E-mail: chikarkova@bigmir.net

Авторське резюме

Г. Костельник – поет, критик, перший русинський прозаїк, автор першої нормативної граматики русинської мови, відомий церковний діяч. Однак ця непересічна особистість була далека від цілісності, і в літературі про Г. Костельника зазвичай спостерігається тенденційність: його трактують то як святого, то як зрадника і злочинця. У свідомості о. Гавриїла надії і деструктивні тенденції епохи відбилися повною мірою, що і є основним предметом даної статті, в якій ця фігура зображується у всій повноті її обдарувань і прорахунків. Формування подібного характеру в лоні сучасного церковного організму – дуже цікавий і не до кінця осмислений феномен. Костельника не захоплювала перспектива залишитися в рамках «малої батьківщини», не задовольняла його і доля священника, зате приваблювала кар'єра університетського професора філософії і духовна незалежність; він навіть накликав на себе опалу римської курії, обстоюючи ідею повернення в євхаристії до східної епiklezi. Але після радянської окупації і приєднання Західної України до Радянського Союзу інтелелігібельні орієнтації витіснила фантастична мрія очолити нову, вільну від підпорядкування Риму українську церкву, опозиційну одночасно і комуністам. Для цього він співпрацював з НКВС і навіть умовляв священників-уніатів залишити свою церкву, не гребуючи при цьому навіть рукоприкладством. Втім, НКВС шантажував і його самого – за свою негнучкість він заплатив життям сина. Його власну трагічну загибель приписують то радянським спецслужбам, то націоналістам. Маккіавеллізм дивно уживався в цій особистості з чистотою душі і навіть наївністю. Фігура Костельника, так само далекого і від зlodіяння в повному сенсі цього слова, і від святості, втілює типову долю європейського інтелектуала епохи модерну, терзання «фаустівської душі», трагедію людини, що впала в спокусу перевлаштувати світ і заплатила за це власним життям.

Ключові слова: українська церква, «фаустівська душа», макіавеллізм, європеїзм, модерн.

ЛИЧНОСТЬ И ДУХОВНАЯ ПОЗИЦИЯ о. Г. КОСТЕЛЬНИКА В ИСТОРИКО- КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОМ РАКУРСЕ

М. Чикарькова

Черновицкий национальный университет им. Ю. Федьковича
Украина, 58000, г. Черновцы, ул. Коцюбинского, 2
E-mail: chikarkova@bigmir.net

Авторское резюме

Г. Костельник – поэт, критик, первый русинский прозаик, автор первой нормативной грамматики русинского языка, известный церковный деятель. Однако эта незаурядная личность была далека от целостности, и в литературе о Г. Костельнике обычно наблюдается тенденциозность: его называют то святым, то предателем и преступником. В сознании о. Гавриила надежды и деструктивные тенденции эпохи отразились в полной мере, что и является основным предметом данной статьи, в которой эта фигура изображается во всей полноте ее и дарований, и просчетов. Формирование такого характера в лоне современного церковного организма – очень интересный и не до конца осмысленный феномен. Костельника не устраивала перспектива остаться в рамках «малой родины», не удовлетворяла его и стезя священника, зато влекли карьера университетского профессора философии и духовная независимость; он даже навлек на себя опалу римской курии, отстаивая идею возвращения в ехаристии к восточной епиклезе. Но после советской оккупации и присоединения Западной Украины к Советскому Союзу интеллигентные ориентации вытеснила фантастическая мечта возглавить новую, свободную от подчинения Риму украинскую церковь, оппозиционную одновременно и коммунистам. Для этого он сотрудничал с НКВС и даже уговаривал священников-униатов оставить свою церковь, не гнушаясь при этом даже рукоприкладства. Впрочем, НКВС шантажировало и его самого: Костельник заплатил за свою негибкость жизнью сына. Ответственность за его трагическую гибель возлагают то на советские спецслужбы, то на националистов. Макиавеллизм странно уживался в этой личности с чистотой души и даже наивностью. Фигура Костельника, равно далекого и от злодеяния в полном смысле данного слова, и от святости, воплощает типичную судьбу европейского интеллектуала эпохи

модерна, демонструє терзання «фаустовської душі», трагедію людини, впадше-го в искушення перебудувати світ і заплатившого за це власною життям.

Ключові слова: українська церква, «фаустовська душа», макіавеллізм, європеїзм, модерн.

PERSONALITY AND SPIRITUAL POSITION OF G. KOSTELNIK IN THE HISTORICAL AND CULTURAL ANALYSIS

M. Yu. Chikarkova

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University,
2 Kotsyubinsky Street, Chernivtsy, 58000, Ukraine
E-mail: chikarkova@bigmir.net

Abstract

The outstanding personality of Gabriel Kostelnik is far from integrity. He is considered a saint, a traitor, and a criminal. His way of thinking fully reflects the hopes and destructive trends of the era. In this paper, Gabriel Kostelnik is depicted in the fullness of his talents and miscalculations. The formation of such a character within the modern church is a very interesting phenomenon. Kostelnik did not like the idea of remaining in the “small homeland”. Neither was he satisfied with the prospect to be a priest. He was attracted by the career of a university professor of philosophy, so he even brought upon himself the disgrace of the Roman curia, defending the idea of returning to the Eucharist for the Eastern epiclesis. After the Soviet occupation, his intellectual interests were driven out by a fantastic dream to lead a new Ukrainian church, free from obligations to Rome and opposed to the Communists. He collaborated with the NKVS and even persuaded Uniat priests to leave his church, even by means of physical assault. However, the NKVS blackmailed Kostelnik, too: his inflexibility was paid for with the life of his son. Kostelnik epitomises the typical fate of a European intellectual of the Modern Age, “Faustian soul”, which fell into the temptation of the world’s reconstruction and paid for it with his life.

Keywords: Ukrainian church, “Faustian soul”, Machiavellianism, Europeanism, modernism.

Гавриїл (Габор, Гавро) Теодорович Костельник (1886–1948) народився в русинській греко-католицькій родині переселенців із Закарпаття,

в селі Рускі Крстур, яке здавна було культурним центром паннонських русинів; досить сказати, що тут, як і о. Гавриїл, згодом побачить світ Дюра Папгаргаї, відомий русинський письменник. Батько майбутньої знаменитості був парохом місцевої церкви. Сам Г. Костельник став поетом, критиком і першим русинським прозаїком, автором першої нормативної граматики русинської мови, а також відомим церковним діячем у бурхливу пору розвалу Австро-Угорщини та енергійного пошуку національної самоідентифікації народами, що її складали, так само, як і в годину розгулу шовіністичної і тоталітаристської експансії і розпалу Другої світової війни. Водночас він широко переступив кордон своєї «малої батьківщини». За домінантою інтересів він залишається в історії насамперед як священик і богослов, причому його церковна діяльність розгорталася у страдницькому Львові першої третини ХХ ст., спочатку ще «австрійському», потім – «польському» і врешті-решт – «радянському».

Безперечно, що у цій непересічній особистості вирували невичерпні запаси енергії, які потребували реалізації, і, завдяки своєму прагненню все осягти й упорядкувати, він виявився далеким від цілісності; його вади так само грандіозні, як і його різнобічні таланти, що дає підставу назвати його справжньою «ренесансною людиною». Але це тривіальне визначення явно недостатнє. Сучасна психологія твердить, що в одній людині може міститися до 30 абсолютно різних особистостей. Ось і в о. Гавриїлі сподівання, динаміка, строкатість та деструктивні тенденції епохи позначилися повною мірою. Проте предметом окремого наукового інтересу ця динамічна складність досі ще не виступала – в літературі про о. Гавриїла спостерігається або тенденція беззастережної ідеалізації (аж до вінця святого включно), або прагнення дезавуювати його як історичну постать, ба, навіть принизити і зганьбити.

Ми покладаємо своїм завданням проаналізувати цю постать у всій повноті її обдарувань та прорахунків, маючи на меті реалістичне та багатогранне відтворення їх злуки в одній особистості й уникнення ідеалізації й тенденційності. Життя, злети, помилки та особливо загибель непересічної людини завжди містять у собі пласти не до кінця зрозумілого матеріалу. Але певні підсумки підвести усе ж таки можна.

Як уже мовилося, в оцінках життя й творчості Г. Костельника немає згоди. Недаремно о. О. Гірник уживає формули «наскрізь незрозуміла постать о. Гавриїла Костельника», оцінки діяльності якого «і досі звучать руковмиваючим: “...розпни Його”» (Гірник 2006b). О. Пагіря характеризує Г. Костельника як фігуру, що «залишається на сьогодні однією з найзагадковіших та найсуперечливіших в історії України першої половини ХХ ст.» (Пагіря 2009: 387). Л. Юрса пише, що він «ввійшов

в історію української культури як суперечлива постать» (Юрса 2014: 295). Тут і досі вирують пристрасті й прагнення до однозначної, вичерпної оцінки. На жаль, спроби синергетичних підходів часом більше викликають питання, ніж подають відповіді. Так, монографія Л. Вежель рясніє неточностями й відвертими помилками, а розумування про спалахи на Сонці та «циклічне розміщення планет», зі схемою яких начебто в'яжеться вся його творчість» і які нібито дозволили Г. Костельнику встановити «чіткі періоди в еволюції християнства й житті Церкви, чи пасаж про українців, які нібито спокутують «гріхи за злам прадідівської віри – язичницької» (причому ці міркування знову ж таки приписуються о. Г. Костельнику) не можуть викликати нічого, крім здивування (Вежель 2003: 5, 147). Водночас, у зв'язку з появою останнім часом нових друкованих матеріалів, діяльність і погляди Г. Костельника потребують більш детального аналізу.

Приступити до завдання дати неідеологізовану та незаангажовану оцінку Г. Костельнику дуже непросто. Адже, по-перше, у нас глибоко вкоренилася традиція писати про непересічну особистість, особливо ж про визначного діяча церкви, з оглядкою на агіографічний канон, що провокує замовчування або нівелювання людської недосконалості, протиріч цієї індивідуальності й особливо її ганебних вчинків (від яких, на жаль, ніхто не застрахований). Герой такого ідеалізованого портрету має бути бездоганним з морального погляду, відданим своїй церкві та народові й певною мірою нагадувати ікону своєю статичністю, чистотою ліній і редукцією живих кольорів. Так, у Росії, а почасти й у сьогодишній Україні зазвичай проголошується, що остаточний вибір Г. Костельника, який відкинув унію й перейшов на бік російського православ'я, був правильний і виправданий; більше того, о. Гавриїла не так давно таки спробувала канонізувати УПЦ Московського патріархату (ініціатива архієпископа Львівського і Галицького Августина; см.: Львівська єпархія). Тут спостерігається відверто штучна героїзація цієї трагічної постаті, яку пропонують сприймати в ідеалізованому ракурсі, зумовленому інерцією агіографічного жанру. Але навіть питання про мучеництво о. Гавриїла залишається смутним: у московській церкві однозначно трактують його вбивство як справу рук українських націоналістів, а в Україні найчастіше переконані, що вбив о. Гавриїла агент НКВС, що, зрозуміло, істотно впливає на саму постановку проблеми.

Сьогоднішнє незалежне українське православ'я намагається більш об'єктивно розібратися у хитросплетіннях поведінки Костельника і розглядає його як певною мірою провісника УПЦ КП. Характерна зважена стаття о. М. Лагодича, в якій проаналізовано великий, зокрема архівний, матеріал, котрий дозволяє точніше усвідомити перипетії

«роману» о. Гавриїла з НКВС; тут зроблено, на наш погляд, і глибоко вірний висновок: «Амбїтність цього львівського душпастиря не лише позбавила його подальшої кар'єри в УГКЦ, але й життя» (Лагодич 2014: 66).

Здається також виваженою позиція також вже згадуваного вище сучасного греко-католицького священика о. О. Гїрника, який слушно зауважує: «Існує переконання, що о. Г. Костельник все своє життя послїдовно йшов до подїй Львівського "псевдособору 1946", трактуючи це як покладену на нього Богом місію ліквідації Берестейської унії та повернення греко-католицької церкви в лоно православ'я. Це не лише офіційна версія Російської православної церкви й радянської історїографії (І. Паславський), але й українських інтелектуалів-дисидентів (Я. Дашкевич). Утім, навіть поверхове ознайомлення з надрукованими ще за життя філософськими працями Костельника, особливо його рукописною та епістолярною спадщиною, дають підстави твердити: о. Гавриїл був далекий від ортодоксального православ'я і послїдовно прямував до світогляду, окресленого на початку ХХ ст. як "католицький модернізм"» (Гїрник 2008).

Загалом же греко-католицька думка, при всїй принциповості оцінки вчинку «зрадника», забарвлена щирим співчуттям до цього чоловіка, акцентуючи його душевні муки та приреченість у тому «новому світі», в який він потрапив. Але й зайвої сентиментальності тут годї шукати. Звернемося до офіційного сайту УГКЦ (матеріал за 31 жовтня 2009 р.). На запитання, чи реабілітовано Костельника, відповідає адміністратор сайту о. Олег: «...а що значить "реабілітовано"? В чому саме? РПЦ хоче його канонізувати – чув; як непересічну, але збїдовану людину, що шукала якогось виходу у складній ситуації, але помилилася – важка тема, але можливо; але як католика, що залишив Церкву Христову, – точно ні <...> Я грішний тому і пропоную звернутися до УКУ – серед Живої Історії почерпнете і те, що мене вразило: о. Костельник ходив до священиків, намовляючи на схизму, з чекїстом; сідали за стіл, говорив о. Гавриїл, а чекїст постійно мовчав (лише перед собою на стіл клав пістолет); о. Костельник часто зривався на крик, деколи бив співрозмовника... Я давно вже не при ділах історичних, але дуже пропоную передивитися цю сторону проблеми. Хоча основа моєму (?) ні не поведінка бідного зденервованого чоловіка, а саме: священика / богослова / філософа, який у непевний час не просто відрікся КЦ, а своє вміння / освіту спрямував на написання антикатолицьких поверхневих заангажованих творів».

Тут-таки до оцінки ситуації прилучається інок Дїонїсій: «Я особисто не займався ніколи вивченням життєпису о. Костельника, проте майже всі, з ким я говорив про нього, радше жалїли, ніж осуджували

його. Жаліли, бо мав помилкове розуміння про тодішнє московське православ'я і про советську владу. Був членом "ініціативної групи", але ініціатива знищення УГКЦ походила, очевидно, не від нього <...> Можна говорити про драму людини, яку шантажували, змусили до співпраці, а коли в повноті використали і побачили, що він готовий розкаятися, – просто вбили. До речі, о. Г. Костельник втішається великим авторитетом у русинів з Сербії, з яких був родом і для яких уклав граматику їхньої мови» (Отець Костельник 2009). Однак тут є й певна літота: його «схизма з чекістами» розглядається як вимушений крок, як зумовлена непорозумінням помилка, але нам здається, що тут ситуація усе ж таки якісно інша.

До непересічної особистості Гавриїла Костельника слід підходити з максимальною об'єктивністю, як парох-мученик на те й заслуговує. Водночас, подібно, бачити в ньому виключно невинну жертву, й тим більше – святого, однаково буде помилкою. Якраз багатогранність і суперечливість цієї постаті найбільш варті на увагу, оскільки саме тим ціхується людина новітнього типу, для якої не старовинна цілісність, а плюралізм і релятивність стають підґрунтям життєвої позиції та поведінки. Формування такого характеру в лоні сучасного церковного організму – надзвичайно цікавий і до кінця ще не осмислений феномен.

Звернемося до деяких фактів, що промовляють самі за себе.

По-перше, одразу ж зазначимо, що працювати виключно для свого малого русинського народу, де він і досі «втішається великим авторитетом», о. Гавриїл однозначно не забажав: «Я гімназію скінчив у Загребі і міг писати або по-хорватському, або в бачвансько-українському діалекті. Хорвати (тоді ще не було Югославії) – малий і убогий народець. А писати тільки в бачвансько-українському діалекті – це означало писати для 25 000 селяхів. І одне і друге було замалим полем для моєї душі! Моєю мрією було стати професором університету, і то професором філософії, як предмету, щоб "проповідувати" нові, одначе "нереволюційні" (неатеїстичні, несоціалістичні і т. д.) погляди. Які це мали бути погляди в подробицях, я тоді ще того не знав, тільки прочував, що щось таке я світові дам. Але якби я лишився в Хорватії, то я мусів би писати по-хорватському. Хоч я почувався напівхорватом, все-таки я волів би був писати для мого "руського" народу (назва "українець" тоді в нас ще й відома не була)» (Гірник 2006b). Таким чином, о. Гавриїл ідентифікує себе аж ніяк не як виразника інтересів та сподівань «25 000 селяхів»; дрібні в його очах і масштаби Хорватії; полем діяльності його як «українця» має стати значно більша і помітна в світі Україна, нехай би навіть тільки Західна. І, якщо згадати максимум «субота для людини, а не людина для суботи», то дуже подібно, що від

самого початку о. Гавриїл любив, як висловився відомий театральний режисер К. Станіславський, «не мистецтво в собі, а себе в мистецтві». Не він для русинів України, Хорватії чи навіть церкви, а вони – для його самоствердження. Цей «титанізм» світовідчуття є виразом не християнського духу, а духу модерну, який робить «альфою й омегою» вже не Ісуса Христа, а «моє», людське «Я». У прагненнях о. Гавриїла від самого початку було багато світського, себелюбного. Зокрема варто принагідно згадати, що філософія, яка так його приваблювала, згадується в Біблії лише один раз, і то різко негативно – у Посланні до колосян апостола Павла: «Стережіться, щоб ніхто не звів вас філософією та марною оманю за переданням людським, за стихіями світу, а не за Христом» (Кол. 2, 8).

З тих пір пройшло немало часу, й сьогодні теологія вже вільно й охоче спілкується з філософією (досить пригадати хоча б томізм), але в контексті тодішніх ціннісних установок факт залишається фактом: о. Гавриїл мислив себе найперше філософом і професором, а не священником і теологом. Хоча заради правди зауважимо, що, переймаючись філософськими проблемами, Г. Костельник залишається релігійним філософом, визнає матеріальне і духовне начала світу, розмірковує про природу людської душі тощо (Мірчук 2013), глибоко цікавить його проблема теодицеї (Загребельний 2013), а інтуїтивістську філософію він цінує насамперед тому, що вона «підтверджує істинність релігії та ідеалізму взагалі <...> показує хибність матеріалізму» (Шеремета 2014).

Втім, і оцінки Г. Костельника як філософа та теолога доволі розбіжні. Якщо сучасні українські аналітики – О. Гірник, В. Степенко та ін. – вважають, що Костельник цілком гідно представляє сучасний філософський пошук і навіть перебуває як філософ на порозі нової наукової парадигми (Гірник 2006а), то, на думку дослідника з діаспори о. І. Гриньоха, він «був відомий зі своїх у теології ліберальних і модерністичних переконань», і «плоди його творчості на перший погляд вражали своєю оригінальністю, <та> при глибшій аналізі виявилися без глибшої думки і без солідного ґрунту» (Стеценко 2011: 114). Не слід відкидати й реального впливу на філософську концепцію Костельника ладу його поетичного світосприйняття (Гірник 2007), що робило його логіку ускладненою й часом неочікуваною. Й навіть у цих своїх дослідженнях о. Гавриїл був здатний спровокувати гостру ситуацію.

1928 р. він публікує трактат «Спір про епіклезу між Сходом і Заходом». Приділимо деяку увагу цій репрезентативній праці, оскільки вона органічно вписується в наш дискурс.

По-перше, звернемо увагу на те, що у сфері трансцендентного Г. Костельник почувається цілком невимушено й пише про інтелігі-

бельні речі легко й просто: «Привід до написання сеї розвідки дала мені книжка о. Дра Русснака під заг. "Епиклизись". Нині, коли на Заході, як доси не бувало, змоглося заінтересовання християнським Сходом, отся проблема дуже на часі. Вона також становить один з "каменів претконовенія" між християнським Сходом і Заходом. Хоч тут властиво не розходиться про догму, себто про правду віри, котра була би Церквою усталена й проголошена, а все ж таки обі сторони так трактують свій погляд, мовби він був догмою. Видно, що непорозуміння лежить глибше й обіймає куди ширший горизонт, аніж сама епikleза, як така. Погляд на епikleзу є дуже знаменним викладником цілої системи богословського думання на Заході й на Сході. Ось тому отся проблема така дразлива; тому вона виходить незвичайно повчаючою, коли до неї поставитися, як слід» (Костельник 1928: 3).

Костельник бере крупним планом вчення про Епikleзу, сутність якої полягає в літургійній молитві про перетворення хліба й вина на реальні Тіло і Кров Христові (Святі Дари). Трансубстанціяція, яка тут відбувається, є процесом повного перетворення хліба і вина в Тіло і Кров Христову. Це є розвитком заповіданого Христом на Тайній Вечері чину спожиття хліба та вина, які потрактовано як Його Тіло й Кров. При цьому в епikleзах східного (візантійського і вірменського) обряду молитва містить прошення про сходження Святого Духа на Дари та їх освячення, а у західних обрядах молитва звернена до Бога-Отця чи Святої Трійці і є проханням про *прийняття Дарів як жертви* (т. зв. *висхідна* та *нисхідна* епikleза). Неважко побачити, що в західному варіанті акцентується радше *ініціатива людини*, ніж *Божя ласка*. Й дуже цікаво, що отцеві Гавриїлу, попри весь склад його особистості, видавався вірнішим східний варіант, що свідчить про підвищену чутливість до проблеми людського дерзання. До того ж він вдається до критики схоластично-казуїстичного способу міркування Римської церкви, вказуючи водночас на те, що й тут споконвічно уживався східний чин: «Отже коли маємо на увазі перші три, або й чотири століття, то з цілою певністю можемо заключати, що римська літургія в своїх основних частях була така сама, як і всі східні літургії. Авжеж сама схема римської літургії й дотепер така сама, як схема східних літургій. Значить, що в римській літургії мусіла бути також епikleза – та й то така, яка була в східних літургіях» (Костельник 1928: 67).

Зрозуміло, чому ця праця Г. Костельника викликала гнів римської курії та заборону авторові викладати у Львівській духовній академії. Таким чином, навіть гранично піднесена над проблемами буденності теологічна проблема вирішується о. Гавриїлом у форматі гострого «земного» конфлікту.

Маятник, що розгойдувався у його свідомості, набирав усе крутішої амплітуди. Й, подібно, чим більше хвилювали його суто теоретичні проблеми – осягнення фізикою містичної реальності, проблема атеїзму як різновиду релігійного мислення, природа стигматизму тощо, тим гострішим ставало прагнення взяти безпосередню участь в ідеологічно-політичному герці, що розгортався навколо. Вочевидь, він до самого кінця так і не усвідомив, що континуум, в якому він перебував, накрило цунамі примусової секуляризації, й ґрунту під ногами вже фактично немає.

Опубліковані в останні десятиліття документи радянських спецслужб свідчать, що Г. Костельник, який обіймав на той момент високий церковний пост в УГКЦ, планував, зберігаючи негативне ставлення до комунізму, створення в умовах СРСР незалежної і від Риму, і від Москви української греко-католицької церкви, що, зрозуміло, добром закінчитися не могло – ця непересічна людина явно не до кінця усвідомлювала, з якою аморальною і нещадною квазірелігією їй довелося мати справу. Він досить простодушно гадав, що нова влада усе ж таки гратиме «за правилами», не розуміючи, що сутність комуністичного режиму – зухвале богоборство та цинічне зречення будь-якої моралі. Отож йому випало пережити низку випробувань у спробах налагодити контакт з цією владою, яка у відповідь шантажувала його арештом сина Богдана. Від нього вимагали стати на чолі буцімто «добровільної» ліквідації греко-католицької церкви й подальшого розчинення її у РПЦ. Г. Костельник тоді на співробітництво не погодився, й його сина Богдана було страчено. Надій на класичний діалог, в якому народжується істина, у казусі взаємин з радянським тоталітарним режимом не залишилося. Тепер можна було сподіватися на майбутнє хіба виключно у форматі трансцендентного, в духовному лоні церкви. Звичайно, християнський спіритуалізм був сферою, де він почувався як вдома. Але старі кордони, що розділяли християн, давно видавалися йому тенетами, й він одчайдушно сподівався на якийсь новий синтез світового християнства («витворити щось вище і від православ'я і від римокатолицизму», «зреставрувати давню, дійсно католицьку церкву» (рукопис 1945 р. «Покликання нашої уніятської церкви»).

Й полем для цього експерименту у його фантазіях мала тепер стати аж ніяк не «мала батьківщина». Начебто хоча б тут складалося: Україна, яка, з мовчазної згоди західних лідерів, була примусово об'єднана Сталіним у форматі «України Радянської», чекала, в уяві вкрай знервованого Г. Костельника, на духовного лідера, котрий, очевидно, вбачав тут можливості для реалізації своїх надій поновити «нерозділене християнство», безпідставно сподіваючись на якусь

утопічну «церковну автономію» в межах СРСР. Але до пори до часу він останнього кроку не робив.

Те, що ініціатива в справі залучення Г. Костельника до ліквідації унії належала усе ж таки в першу чергу органам держбезпеки СРСР, добре показано у статті Д. Веденєєва, створеній на основі маловідомих або вперше використаних документів радянських органів держбезпеки.

Автор досить рельєфно змальовує, що точкою відліку тут усе ж таки були протиріччя світогляду, релігійні та суспільно-політичні погляди самого Костельника, які на належному інтелектуальному рівні висвітлювалися в дописах тих агентів НКВС, які самі були священиками й мали відповідний рівень освіти (Веденєєв 2017: 88).

А. Вишиванюк відзначає, що на боротьбу з уніатством були кинуті кращі кадри НКВС, які чинили на пастиря великий тиск, і показує, що Г. Костельник до виконання повноважень ідеолога і керівника акції поєднання був обраний і примушений чекістами, але водночас вони поклалися на нього не вповні (Вишиванюк 2012а: 59). Дослідниця також акцентує, що на співробітництво з НКВС парох пішов усе ж таки не одразу, мотивуючи це тим, що унія вкоренилася серед населення й переслідування лише нададуть їй ореолу мучеництва та спровокують масовий перехід до римо-католиків, а також тією обставиною, що ще живий митр. Андрей Шептицький (Вишиванюк 2012b: 61).

У церковних колах позиція Костельника особливого захоплення не викликала. Так, Макарій, православний єпископ Львівський і Тернопільський, звинувачував Костельника у бажанні використати ситуацію на власну користь (Вишиванюк 2012а: 61); в свою чергу, «Ініціативна група» на чолі з Г. Костельником різко заперечувала кандидатуру Макарія як «чужого» (Шлихта 2014: 230). Характерно, що й уніатська церковна влада в нових обставинах окупації та терору не занадто покладалася на о. Гавриїла, коли йшлося про перспективи греко-католицької церкви в СРСР (Чорнописька 2017: 34). Сам Г. Костельник прекрасно розумів, що з'єднання уніатських громад з РПЦ мусить відбутися примусово, й, попри свої бадьорі рапорти як керівника «Ініціативної групи» владі про сотні й сотні священиків, які буцімто побажали відійти від Риму, про те, що за цими священиками йде народ, визнав у листі до патріарха Московського Алексія I, що справді переконаних серед тих священиків не буде й півсотні (Ясеницький 2018).

Та, як би там не було, Г. Костельник очолює капітулянтський Львівський собор 1946 р., де було проголошено ліквідацію унії та возз'єднання з РПЦ. І роль Костельника в цій ситуації виглядає вкрай неоднозначною. До того ж деякі його вислови свідчать не лише про високу християнську свідомість, а й про невгамовну жагу слави і влади,

про драйв, який він отримував від небезпечної гри з потужними й антигуманістичними силами епохи, ба, навіть, про справжній макіавеллізм та цинізм. Ось він скаржиться агентів НКВС: «Я дав ножом у спину Папі, зробив для вітчизни більше, ніж патріарх Алексій, мені слід дати Орден Золотої Зірки, а не митру» (Вєдєнєєв, Лисенко 2016). Отже, свої послуги радянському режимові він цінував досить високо й був цілком свідомий щодо характеру речей, які чинив зовсім не лише під примусом.

Тому якось не віриться у прекраснодушні версії типу тієї, що була свого часу висунута учнем о. Гавриїла істориком Я. Дашкевичем. Останній вважає, що, створюючи 1945 р. ініціативну групу по ліквідації УГКЦ, Г. Костельник робив це не під тиском чекістів, але під впливом змалку засвоєного «наївного простолюдного москвофільства» й, попри «абсолютно щирий український патріотизм», був людиною, яку, мовляв, зачарували Схід та перспектива відродження «Святої Русі в Україні», й він став «добровільним колаборантом дуже високого рангу» (Гавриїл Костельник 2007: 293–294).

Звичайно, можна певною мірою зважити на те, що симпатії о. Гавриїла до Східної церкви пояснювалися давньою галичанською традицією сподіватися на потужну православну Росію. Йому мусили бути добре відомі духовні корені москвофільства, яке простежується вже в сподіваннях українських православних XIV ст. на Івана Грозного та московський Третій Рим (Загайко 1957: 32–33) – утім, тоді в Україні мало уявляли собі жахи, що чинилися в державі московитів, а Г. Костельник вже мусив про те знати. Та у середині XX ст. відгомін цієї течії на Галичині ще якось трохи відчувався; зокрема радянські окупанти планували спочатку провести Львівський собор 1946 р. при опорі саме не прихильників москвофільства. Але реально то була вже лише безпорадна купка старих і німечних, абсолютно безперспективних людей. І Гавриїлові Костельнику, який мислив достатньо тверезо й цинічно, цей плацдарм вже навряд чи здавався міцною опорою. Більш ймовірною виглядає точка зору, запропонована О. Пагірею, – «радянські спецслужби використали кар'єристські схильності священика для досягнення власної мети», свою роль зіграло й усвідомлення необхідності врятувати греко-католицьких священиків від масових репресій в умовах наступу на УГКЦ, причому амбіції Г. Костельника дозволяли йому думати, що він «переграє» радянський режим (Пагіря 2009: 395–396).

Роль церковного очільника в дехристиянізованому, фактично неоязичницькому суспільстві XX ст. дуже й дуже непроста. Мусили укладати якісь угоди з власною совістю й такі духовні велетні, як А. Шептицький та Й. Сліпий. Та якщо провести паралелі між Г. Костель-

ником, з одного боку, і митрополитами А. Шептицьким і Й. Сліпим, – з іншого, котрим тією чи іншою мірою теж випало подібне випробування, то кидається у вічі велетенська прірва між ними.

І Шептицький, і Сліпий мусили, звичайно, прилучатися до методів «віку цього», аби зберегти свою церкву. Шептицький у 30-ті рр. навіть сфотографувався з наручною пов'язкою зі свастикою, оскільки, як багато хто тоді, мав певні ілюзії щодо Гітлера, але його позірний «нацизм» уміть розтанув, коли виявилися страшні злочини окупантів – тоді митр. Андрей, ризикуючи власним життям, безбоязно затаврував у своїх листах до фашистських ватажків їхні дії щодо євреїв. А в 40-ві рр., вже за радянської окупації, він мусив послати привітальну телеграму Сталіну, яка, втім, мало на що вплинула. Проте очевидно, що робилося все це не за покликом душі, а виключно з дипломатичних міркувань, що все це лише «мудрість зміїна», бо митрополит Андрей не «здав» свою церкву неприятелям. Й тому безсило «зависає» в'їдлива репліка В. Петрушка щодо «величественных панегириков, который (sic!) митрополит Андрей (кандидат в блаженные католической церкви!) на своем долгом веку успел пропеть и Францу Иосифу, и Николаю II, и Адольфу Гитлеру, и Иосифу Сталину» (Петрушко 2003). Митр. Сліпий також відмовився зрадити унію й провів близько 20 років у радянському ув'язненні, відкидаючи пропозиції співробітництва зі владою. Елементи макіавеллізму були тут вимушеним моментом – в залишку перед нами постаті, монументальні у своїй цілісності, люди, які належали духовно до християнського Середньовіччя. Й це зовсім не означає штучного випрямлення особистості. А. Гуревич пише, що цілісність світогляду епохи Середньовіччя аж ніяк не передбачає гармонійності та несуперечності – навпаки, «середньовічна культура знову та знову вимальовується перед нами у вигляді неможливого, здавалося би, сполучення опозицій», її вивчення «постійно зіштовхує нас з парадоксальним переплетенням полярних протилежностей – сублімованого та низького, спіритуального та грубо-тілесного, похмурого та комічного, життя та смерті» (Гуревич 2007: 29–30).

У ситуації же Г. Костельника, навпаки, наочно виступає шизоїдна за своєю природою готовність людини нашого сьогодення досягнути одразу й вповні цілком взаємовиключні речі. Це початки плюралістичного, релятивістського мислення, що його нині бурхливо насаджує постмодернізм. Така ситуація призводить до деструкції особистості, нашарування й боротьби в нашій свідомості взаємопротилежних орієнтацій. І ця ситуація примушує ще раз замислитися, що ж лишило нам у спадщину Середньовіччя і як нехтує цією спадщиною новочасна культура. Здається незайвим процитувати сучасного французького філософа О. Бульнуа: Середньовіччя поставило кардинальні екзистен-

ціальні питання, які в годину модерну й постмодерну лише варіюються та перетасовуються (Бульнуа 2010).

Цей казус Костельника, котрий одночасно був і щирим християнином, що вільно ширяв духом у простір християнського Неба й глибоко вболівав за Церкву, і цинічним авантюристом, що припускав цілком аморальні вчинки, визначається, однак, не якимись виключно особистими духовними вадами о. Гавриїла. Це був, мабуть, один з перших проявів невідомого раніше у таких граничних проявах розладу ідентичності, який у сучасній психології та психіатрії вважають за розлад множинної особистості й порівнюють з шизофренією, хоча діагностика тут зовсім не є простою справою. «До причин появи множинної особистості можна віднести: нестерпний стрес (насильство, втрата батьків), прояв захисних механізмів в онтогенезі, наслідки воєн або природних катастроф» (Воронович 2012: 107). Ось справжнє психологічне підґрунтя майбутнього постмодерністського плюралізму, що поступово формується у зденервованому суспільстві ХХ ст.

Отож культивоване постренесансною свідомістю Г. Костельника себелюбство й орієнтація на «правду віку цього», які постійно входили у конфлікт зі щирим християнським сумлінням, накладалися й на психологічний тиск в особистому житті з боку НКВС та реальну загрозу життю близьких. Саме ця вибухонебезпечна суміш і призвела Г. Костельника до психологічного зламу й трагічної загибелі.

Водночас він, як бачимо, постає справжнім сином Європи в один з найбільш похмурих моментів її історії. І не даремно саме це акцентує один із сьогоденішніх дослідників: «Філософ-богослов Гавриїл Костельник був людиною європейської вченості (протягом 2,5 років навчався у Швейцарії, здобув ступінь доктора філософії), отже, добре знав найновіші світоглядні вчення та здобутки європейської науки і культури» (Мірчук 2015: 173). Але ця суха довідка явно потребує додатку більш монументалізуючого узагальнення.

Треба визнати, що психологічна складність західної людини, її «фаустіанство», визначені конфліктністю, закладеною в фундамент європейської цивілізації, яка утворилася, якщо використати аналогію з науками про земну кулю, шляхом тектонічного катаклізму, шляхом взаємного насування подібного до титанічної літосферної плити масиву християнської культури на ще живу язичницьку основу з її моральною релятивністю і, водночас, невагомною вітальною енергією та прагненням боротьби та дії.

І якщо спроеціювати постать о. Гавриїла на титанічну постать ґотівського Фауста, то залишиться лише чудуватися достатній схожості контуру, нехай масштаби вимишленого героя та реальної особистості усе ж таки різні. Адже О. Шпенглер не даремно зробив символом

західної цивілізації Фауста Гьоте, який втомився від святенництва й добрих справ і, облуканий демонічною спокусою, спробував-таки перебудувати світ по-своєму, не гребуючи порушенням законів моралі. Але все оте виявилось сатанинським облуканням.

ЛІТЕРАТУРА

Бульнуа 2010 – *Бульнуа О.* Що нового? Середньовіччя // Філософська думка. 2010. № 1. С. 114–136.

Вежель 2003 – *Вежель Л.М.* Філософсько-естетична та журналістська діяльність Гавриїла Костельника у руслі духовних процесів України I-ї пол. XX ст. Київ: Київ. нац. ун-тет імені Тараса Шевченка, 2003. 335 с.

Веденеев 2017 – *Веденеев Д.В.* «Решительный враг Ватикана и унии». Спецслужбы и протопресвитер Гавриил Костельник в контексте создания предпосылок к ликвидации унии в Западной Украине (1939–1944 гг.) // Вестник Православного Свято-Тихоновского гуманитарного университета. Серия 2: История. История Русской Православной Церкви. 2017. Вып. 79. С. 85–105.

Веденеев, Лисенко 2016 – *Веденеев Д., Лисенко О.* «Самый образованный священник Западной Украины...» Радянські спецслужби й о. Гавриїл Костельник (1939–1948 pp.). URL: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/component/content/article/21-doslidzhennya/1882-dmytro-viedienieiev-oleksandr-lysenko-samyi-obrazovannyi-sviashchennyk-zapadnoi-ukrayny-radianski-spetssluzhby-i-o-havryil-kostelnyk-1939-1948-rr-prodovzhennia?itemid=149> (останній перегляд : 05.06.2018).

Вишиванюк 2012a – *Вишиванюк А.В.* К вопросу о роли иерархии и духовенства Русской Православной Церкви в кампании ликвидации Украинской Греко-Католической Церкви в 1945–1949 гг. // Вестник Православного Свято-Тихоновского гуманитарного университета. Серия 2: История. История Русской Православной Церкви. 2012. Вып. 3 (46). С. 56–58.

Вишиванюк 2012b – *Вишиванюк А.В.* Особенности религиозной политики советских властей в западных областях УССР в 1939–1941 гг. // Вестник Православного Свято-Тихоновского гуманитарного университета. Серия 2: История. История Русской Православной Церкви. 2012. Вып. 2 (45). С. 56–71.

Воронович 2012 – *Воронович И.Н.* Феномен множественной личности в социокультурном пространстве // Универсальное и национальное в культуре: сб. науч. ст. Минск, 2012. С. 100–108.

Гавриїл Костельник 2007 – Гавриїл Костельник на тлі доби: пошук істини: зб. наук. пр. Львів; Ужгород: Гражда, 2007. Вип. 8. 526 с.

Гірник 2006a – *Гірник О.* Гавриїл Костельник як філософ на порозі нової наукової парадигми // Історія релігій в Україні: науковий щорічник. Львів: Логос, 2006. Кн. II. С. 61–69.

Гірник 2006b – *Гірник О.* Забутий ювілей. (Гу 120-рочниці од народзєня о. др. Гавриїла Костельника) // Шветлосц, число 3. Нови Сад, 2006. С. 345–351 URL: http://www.harazd.net/index.php?glowna=statii_szczegoly&numer_artykulu=166 (останній перегляд: 03.06.2018).

Гірник 2007 – *Гірник О.* Вплив поетичного таланту на формування філософської концепції Г. Костельника // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. 2007. Вип. 39, ч. II. С. 199–205.

Гірник 2008 – *Гірник О.* Гавриїл Костельник як представник католицького філософського модернізму // Історія релігій в Україні: наук. щорічник. Львів: Логос, 2008. Кн. II. С. 77–85.

Гуревич 2007 – *Гуревич А.Я.* Избранные труды. Средневековый мир. СПб.: Изд-во СПб. ун-та, 2007. 560 с.

Загайко 1957 – *Загайко П.К.* Українські письменники–полемісти кінця XIV – початку XVII ст. в боротьбі проти Ватикану і унії. Київ: Видавництво АН УРСР, 1957. 86 с.

Загребельний 2013 – *Загребельний І.* Концепція «світу як вічної школи» Г. Костельника в оптиці богословської проблеми теодицеї // Філософські обрії. 2013. № 29. С. 154–161.

Лагодич 2014 – *Лагодич М.М.* Роль о. Г. Костельника у створенні «ініціативної групи по возз'єднанню греко-католицької церкви з православною» та підготовці Львівського собору 1946 р. // Гуманітарний вісник. 2014. Ч. 21, вип. 5. Ч. I. С. 57–69.

Львівська єпархія – Львівська єпархія УПЦ (МП) розпочала канонізацію о. Костельника, який на Львівському соборі 1946 року спричинився до ліквідації УГКЦ URL: zik.ua/news/2008/09/20/150638 (останній перегляд: 04.06.2018).

Мірчук 2013 – *Мірчук І.* Філософські погляди Гавриїла Костельника на проблеми людського буття // Людинознавчі студії. 2013. Вип. 28. Філософія. С. 157–168.

Мірчук 2015 – *Мірчук І.* Ідеологічні пошуки Гавриїла Костельника у контексті української національної ідентичності // Людинознавчі студії. Серія: Філософія. 2015. Вип. 32. С. 170–181.

Костельник 1928 – *О. Гавриїл Костельник.* Спір про епиклезу. Між Сходом і Заходом. Львів: Друкарня Ставропігійського інституту під зар. А. Яськова, 1928. 150 с.

Отець Костельник 2009 – Отець Костельник – Офіційний форум Української Греко-Католицької Церкви. URL: <http://forum.ugcc.org.ua/viewtopic.php?t=1494> (останній перегляд: 03.06.2018).

Пагіря 2009 – *Пагіря О.* Гавриїл Костельник та ОУН: проблема стосунків (1941–1948 рр.) // З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВС–КГБ. 2009. № 2 (33). С. 387–416.

Петрушко 2003 – *Петрушко В.* К предполагаемой беатификации униатского митрополита Андрея Шептицкого // Официальный сайт Украинской

Православной Церкви. URL: pravoslavie.org.ua/.../vladislav_petrushko_k_predpolagaemoу_be (останній перегляд: 06.06.2018).

Стеценко 2011 – *Стеценко В.* Гавриїл Костельник – оригінальний релігійний мислитель і філософ // Вісник Львівського ун-ту. Серія філософська. 2011. Вип. 14. С. 113–123.

Чорнописька 2017 – *Чорнописька В.* Роль К. Шептицького в розв'язанні церковно-релігійних проблем Східної Галичини у період конфесійно-релігійних трансформацій (1944–1946 рр.) // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2017. № 876. С. 32–39.

Шеремета 2014 – *Шеремета О.Ю.* Методологія вивчення ліберальної теології Гавриїла Костельника // Гуманітарний корпус: зб. наук. пр. Київ: Генеза, 2014. Вип. 3. С. 353–356.

Шлихта 2014 – *Шлихта Н.* «Украинский» как «не-православный», или Как греко-католики «воссоединялись» с Русской православной церковью (1940–1960-е гг.) // Государство, религия, церковь в России и за рубежом. 2014. № 4 (32). С. 208–234.

Юрса 2014 – *Юрса Л.В.* «Грамматика бачвано-рушкой бешеди» Гавриїла Костельника та її значення у формуванні й розвитку української мови // Наукові записки нац. ун-ту «Острозька академія». Серія «Філологічна». 2014. Вип. 48. С. 295–296.

Ясеницкий 2018 – *Ясеницкий В.М.* «Инициативная группа» и ее деятельность по подготовке Львовского собора 1946 г. // Общество: философия, история, культура. 2018. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/initiativnaya-gruppa-i-ee-deyatelnost-po-podgotovke-lvovskogo-sobora-1946-g> (останній перегляд: 04.06.2018).

REFERENCES

Bulnua, O. (2010) Shcho novoho? Seredn'ovichchya [What is new? Middle Ages]. *Filosofs'ka dumka*. 1. pp. 114–136.

Vezhel, L.M. (2003) *Filosofs'ko-estetychna ta zhurnalist-s'ka diyal'nist' Havryyla Kostel'nyka u rusli dukhovnykh protsesiv Ukrayiny I-yi pol. XX st.* [The philosophical, aesthetic and journalistic activity of Gabriel Kostelnik in the process of spiritual processes of Ukraine of the first half of the 20th century]. Kyiv: Taras Shevchenko Kyiv National University.

Vedeneyev, D.V. (2017) “Reshitel'nyy vrag Vatikana i unii”. Spetssluzhby i protopresviter Gavriil Kostel'nik v kontekste sozdaniya predposylok k likvidatsii unii v Zapadnoy Ukraine (1939–1944 gg.) [“The decisive enemy of the Vatican and the Union”. Special services and arch-presbyter Gavriil Kostelnik in the context of creating prerequisites for the liquidation of the Union in Western Ukraine (1939–1944)]. *Vestnik Pravoslavnogo Svyato-Tikhonovskogo gumanitarnogo universiteta. Seriya 2: Istoriya. Istoriya Russkoy Pravoslavnoy Tserkvi*. 79. pp. 85–105.

Vedeneyev, D. & Lysenko, O. (n.d.) "*Samyy obrazovannyi svyashchennyk Zapadnoy Ukrainy...*" *Radyans'ki spetssluzhby y o. Havryyil Kostel'nyk (1939–1948 rr.)* ["The most educated priest of Western Ukraine . . ." Soviet Special Services and Fr. Gabriel Kostelnik (1939–1948)]. [Online] Available from: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/component/content/article/21-doslidzhennya/1882-dmytro-viedienieiev-oleksandr-lysenko-samyi-obrazovanyi-sviashchennyk-zapadnoi-ukrainy-radianski-spetssluzhby-i-o-havryil-kostelnyk-1939-1948-rr-prodovzhennia?itemid=149> (Accessed: 5th June 2018).

Vishivanyuk, A.V. (2012a) K voprosu o roli iyerarkhii i dukhovenstva Russkoy Pravoslavnoy Tserkvi v kampanii likvidatsii Ukrainiskoy Greko-Katolicheskoy Tserkvi v 1945–1949 gg. [On the role of the hierarchy and clergy of the Russian Orthodox Church in the campaign of the liquidation of the Ukrainian Greek Catholic Church in 1945–1949]. *Vestnik Pravoslavnogo Svyato-Tikhonovskogo humanitarnogo universiteta. Seriya 2: Istoriya. Istoriya Russkoy Pravoslavnoy Tserkvi*. 3(46). pp. 56–58.

Vyshivanyuk, A.V. (2012b) Osobennosti religioznoy politiki sovetskikh vlastey v zapadnykh oblastyakh USSR v 1939–1941 gg. [Features of the religious policy of the Soviet authorities in the western regions of the Ukrainian SSR in 1939–1941]. *Vestnik Pravoslavnogo Svyato-Tikhonovskogo humanitarnogo universiteta. Seriya 2: Istoriya. Istoriya Russkoy Pravoslavnoy Tserkvi*. 2(45). pp. 56–71.

Voronovych, Y.N. (2012) Fenomen mnozhestvennoy lichnosti v sotsiokul'turnom prostranstve [The phenomenon of multiple personality in the sociocultural space]. In: Usovskaya, E.A. (ed.) *Universal'noye i natsional'noye v kul'ture* [Universal and national culture]. Minsk: Belarus State University. pp. 100–108.

Garasim, Ya. (2007) *Havryyil Kostel'nyk na tli doby: poshuk istyny* [Gabriel Kostelnik on the background of the day: the search for the truth]. Lviv; Uzhhorod: Hrazhda.

Hirnyk, O. (2006a) Havryyil Kostel'nyk yak filosof na porozi novoyi naukovoyi paradygmy [Gabriil Kostasnnik as a philosopher on the threshold of a new scientific paradigm]. In: *Istoriya relihiy v Ukraini* [History of Religions in Ukraine]. Lviv: Logos. pp. 61–69.

Hirnyk, O. (2006b) Zabutyi yuvyley. (Gu 120-rochnyitsy od narodzenya o. dr. Havryyila Kos-tel'nyka) [Forgotten Jubilee. (The 120th anniversary of the birth of Gabriel Kostelnik)]. *Shvetlosts*. 3. pp. 345–351. [Online] Available from: http://www.harazd.net/index.php?glowna=statii_szczegoly&numer_artykulu=166 (Accessed: 3rd June 2018).

Hirnyk, O. (2007) Vplyv poetychnoho talantu na formuvannya filosofskoyi kontseptsii H. Kostel'nyka [The influence of poetic talent on the formation of the philosophical concept of G. Kostelnik]. *Visnyk L'vivskoho universytetu. Seriya filolohichna*. 39(II). pp. 199–205.

Hirnyk, O. (2008) Havryyil Kostel'nyk yak predstavnyk katolyts'koho filosofsk'oho modernizmu [Gabriel Kostelnik as a representative of Catholic philosophical modernism]. In: *Istoriya relihiy v Ukrayina* [History of Religions in Ukraine]. Lviv: Logos. pp. 77–85.

Gurevich, A. Ya. (2007) *Izbrannye trudy. Srednevekovyy mir* [Selected Works. The Medieval World]. St. Petersburg: St. Petersburg State University.

Zagayko, P. K. (1957) *Ukrayins'ki pys'mennyky–polemisty kintsya XIV – pochatku XVII st. v borot'bi proty Vatykanu i uniyi* [Ukrainian writers-polemicists of the late 14th and early 17th centuries in the struggle against the Vatican and the Union]. Kyiv: URSR AS.

Zagrebelnyy, I. (2013) Kontseptsiya “svitu yak vichnoyi shkoly” H. Kostel'nyka v opytyi bohoslovs'koyi problemy teodytseyi [Concept of “the world as an eternal school” by G. Kostelnik in the option of theological problem of the theodicy]. *Filosofs'ki obriyi*. 29. pp. 154–161.

Lagodich, M. M. (2014) Rol' o. H. Kostel'nyka u stvorenni “initsiatyvnoyi hrupy po vozz'iednannnyu hreko-katolyts'koyi tserkvy z pravoslavnoy” ta pidhotovtsi L'vivs'koho soboru 1946 r. [The role of G. Kostelnik in creating an “initiative group on the reunification of the Greek Catholic Church with the Orthodox Church” and preparation of the Lviv Cathedral in 1946]. *Gumanitarnyy visnik*. 21(5). pp. 57–69.

Lviv diocese of the UOC (MP). (2008) *L'vivs'ka yeparkhiya UPTS (MP) rozpochala kanonizatsiyu o. Kostel'nyka, yakyy na L'vivs'komu sobori 1946 roku sprychynyvsya do likvidatsiyi UHKTS* [Lviv diocese of the UOC (MP) began canonization of Father Kostelnik, who led to the liquidation of the UGCC in Lviv Cathedral in 1946]. [Online] Available from: zik.ua/news/2008/09/20/150638 (Accessed: 4th June 2018).

Mirchuk, I. (2013) *Filosofs'ki pohlyady Havryyila Kostel'nyka na problemy lyuds'koho buttya* [Philosophical views of Gabriel Kostelnik on the problems of human existence]. *Lyudynoznavchi studiyi*. 28. pp. 157–168.

Mirchuk, I. (2015) *Ideolohichni poshuky Havryyila Kostel'nyka u konteksti ukrayins'koyi natsional'noyi identychnosti* [Ideological searches of Gabriel Kostelnik in the context of Ukrainian national identity]. *Lyudynoznavchi studiyi. Seriya: Filosofiya*. 32. pp. 170–181.

Kostelnik, G. (1928) *Spir pro epiklyezu. Mizh Skhodom i Zakhodom* [A dispute about epiclesis. Between East and West]. Lviv: Drukarnya Stavropihiys'koho instytutu pid zar. A. Yas'kova.

Kostelnik, G. (2009) Official Forum of the Ukrainian Greek Catholic Church [Official Forum of the Ukrainian Greek Catholic Church]. [Online] Available from: <http://forum.ugcc.org.ua/viewtopic.php?t=1494> (Accessed: 3rd June 2018).

Pagiryia, O. (2009) Havryyil Kostel'nyk ta OUN: problema stosunkiv (1941–1948 rr.) [Gabriel Kostelnik and OUN: the problem of relations (1941–1948)]. *Z arkhiviv VUCHK-HPU-NKVD-KHB*. 2(33). pp. 387–416.

Petrushko, V. (2003) *K predpolagayemoy beatifikatsii uniatskogo mitropolita Andrey Sheptytskogo* [To the alleged beatification of the Uniate Metropolitan Andrey Sheptytsky]. [Online] Available from: pravoslavnye.org.ua/.../vladislav_petrushko_k_predpolagaemoy_be (Accessed: 6th June 2018).

Stetsenko, V. (2011) Havryyil Kostel'nyk – oryhnal'nyy relihiynny myslytel' i filosof [Gabriel Kostechnik is an original religious thinker and philosopher]. *Visnyk L'vivskoho un-tu. Seriya filosof's'ka*. 14. pp. 113–123.

Chornopiska, V. (2017) Rol' K. Sheptyts'koho v rozv'yazanni tserkovno-relihiynykh problem Skhidnoyi Halychyny u period konfesiyno-relihiynykh transformatsiy (1944–1946 rr.) [The role of K. Sheptytsky in solving the church and religious problems of Eastern Galicia during the period of confessional-religious transformations (1944–1946)]. *Visnik Natsional'nogo universitetu "L'viv's'ka politekhnika", Seriya: Yuridichni nauki*. 876. pp. 32–39.

Sheremeta, O.Yu. (2014) Metodologiya vyvchennya liberal'noyi teolohiyi Havryyila Kostel'nyka [Methodology of studying Gabriel Kostelnik's liberal theology]. *Humanitarnyy korpus*. 3. Kyiv: Geneza. pp. 353–356.

Shlikhta, N. (2014) "Ukrainian" as "Non-Orthodox": How Greek Catholics Were "Reunited" with the Russian Orthodox Church, 1940s – 1960s. *Gosudarstvo, religiya, tserkov'v Rossii i za rubezhom – State, Religion and Church in Russia and Worldwide*. 4(32). pp. 208–234 (In Russian).

Yursa, L.V. (2014) "Hramatyka bachvano-rushkey beshedy" Havryyila Kostel'nyka ta yiyi znachennya u formuvanni y rozvytku ukraïn's'koyi movy ["Grammar of the Bachvano-Rushkeya Bezhedii" by Gabriel Kostelnik and its importance in the formation and development of the Ukrainian language]. *Naukovy zapysky nats. un-tu "Ostroz'ka akademiya, seriya "Filolohichna"*. 48. pp. 295–296.

Yasenitskiy, V.M. (2018) "Initiative Group" and its activities for the preparation of the Cathedral of Lviv in 1946. *Obshchestvo: filosofiya, istoriya, kul'tura*. 2. [Online] Available from: <https://cyberleninka.ru/article/n/iniitsiativnaya-gruppa-ieee-deyatelnost-po-podgotovke-lvovskogo-sobora-1946-g> (Accessed: 5th June 2018) (In Russian).

Чикарькова Мария Юрьевна – доктор философских наук, профессор кафедры культурологии, религиоведения и теологии Черновицкого национального университета им. Ю. Федьковича (Украина).

Чикарькова Марія Юріївна – доктор філософських наук, професор кафедри культурології, релігієзнавства та теології Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича (Україна).

Mariya Yu. Chikarkova – Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (Ukraine).

E-mail: chikarkova@bigmir.net